

կամուրջ է: Ուշադրության կենտրոնում հայտնվելու մյուս պատճառը տարածաշրջանում էթնիկ հակամարտությունների առատությունն էր (Լեռնային Ղարաբաղ, Աբխազիա, Հվ. Օսիա): Տարածաշրջանում ազդեցության հաստատման համար հիմնական մրցակցող կողմեր հանդիսացան Թուրքիան, Ռուսաստանը, Իրանը, ԱՄՆ-ն և ԵՄ-ն¹: Հետխորհրդային ժամանակաշրջանում Թուրքիան ծրագրավորում էր հետխորհրդային երկրների հետ նախ հաստատել բարիդրացիական հարաբերություններ, ապա ստեղծել իր համար ազդեցության նոր գոտի: Թուրքիան փորձում էր այս երկրներին որպես զարգացման մոդել առաջարկել իր քաղաքական ու տնտեսական համակարգը, որն էլ կդառնար նրանց վրա ազդեցության հաստատման գործիք²: Թուրքիան այս հարցում ակնկալում էր Արևմուտքի աջակցությունը, բայց միաժամանակ գիտակցում էր, որ այլևս Արևմուտքի համար չունի այն նշանակությունն, ինչն ուներ Սառը պատերազմի ընթացքում, որպես բուֆերային շրջան Արևելքի ու Արևմուտքի միջև: 1987 թ. Թուրքիայի՝ ԵՄ-ին անդամակցության հայտին ընդառաջ՝ ԵՄ-ն թույլ տվեց Թուրքիային հասկանալ, որ դա իրականություն չի կարող դառնալ առաջիկա տասնամյակներում, իսկ ԱՄՆ-ն 1990 թ. կրճատեց Թուրքիային տրվող աջակցությունը: Այս ամենը ապացուցում է, որ Արևմուտքի համար Թուրքիան իսկապես կորցրել էր իր նախկին դերակատարումը: Արևմուտքը, Թուրքիայի առջև փակելով դռներ, գուցե ուղղորդում էր նրան ծավալվելու դեպի Արևելք: Այսինքն՝ Թուրքիան սկսեց հանդես գալ որպես միջոց հետխորհրդային տարածաշրջանում Ռուսաստանի ազդեցության թուլացման և Իրանի Իսլամական հանրապետության ազդեցությանը հակակշռելու համար³: Սակայն Թուրքիան ո՛չ բավարար պատկերացում ուներ տարածաշրջանի մասին, ո՛չ էլ բավարար ֆինանսական ռեսուրսներ: Ծրագրի ձախողումից հետո իրավիճակը փոխվեց⁴: Թուրքիայի քաղաքականությունն էականորեն տարբերվում է մինչև Արդարություն և զարգացում կուսակցության իշխանության գալը (2002թ.) և դրանից հետո, երբ փոխվեցին Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության սկզբունքները, հիմքում ընկած գաղափարախոսությունը և այն դարձավ առավել պրագմատիկ՝ ուղղված Թուրքիան տարածաշրջանային, իսկ հետագայում նաև համաշխարհային գերտերության վերածելուն: Համաձայն ԱԶԿ-ի որդեգրած քաղաքական կուրսի՝ Անդրկովկասը Թուրքիայի համար մեծ կարևորություն ունի: Նախ և առաջ Թուրքիայի սահմանների մոտ տեղի ունեցող իրադարձություններն անմիջական ազդեցություն են ունենում

¹ St' u M. Aydin, Turkey's Policies toward the South Caucasus and its Integration in the EU, 2006, p.69, https://www.academia.edu/468889/Turkey_s_Policies_toward_the_South_Caucasus_and_its_Integration_in_the_EU

² St' u A. Горгулу, Турция и Южный Кавказ в 2010 г., Ежегодник Института Кавказа / Ред. А.Искандарян. – Ер.: Институт Кавказа, 2012, стр. 141-142

³ St' u Ա. Զարգարյան, Թուրքիայի քաղաքականությունը Հարավային Կովկասում և Կենտրոնական Ասիայում ԽՍՀՄ փլուզումից հետո, <http://dpir.mskh.am/hy/node/759>

⁴ St' u A. Горгулу, Турция и Южный Кавказ в 2010 г., Ежегодник Института Кавказа / Ред. А.Искандарян. – Ер.: Институт Кавказа, 2012, стр. 141-142

արտահանելու նոր ուղղությունների կարիք: Լուծումը նոր նավթային ու գազային խողովակաշարերի կառուցումն էր, ինչն աջակցություն ստացավ Արևմտյան երկրների կողմից, ովքեր ևս ձգտում էին ազատվել Ռուսաստանից ունեցած էներգետիկ կախվածությունից⁸: Նախաձեռնված ծրագրերի ակտիվ մասնակիցներ դարձան Թուրքիան ու Վրաստանը, որը ոչ միայն զարգացրեց եռակողմ համագործակցությունն, այլ նաև մեծացրեց նրանց դերակատարումն արևմուտքի համար: Առավել նշանակալի էներգետիկ ծրագրերն են Բաքու-Սուպսա, Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղերը և Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազատարը: Բաքու-Սուպսա նավթատարը (837 կմ) գործարկվեց 1997թ., հանդիսացավ հարավային էներգետիկ միջանցքի հիմքն, ու շնորհիվ այս նավթամուղի Ադրբեյջանն իր անկախության տարիներին առաջին անգամ ունեցավ էներգետիկ այլընտրանքային հոսք⁹: Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթատարը (1770 կմ) գործարկվեց 2005թ.: Նավթատարի շահագործման ժամկետը, որով օրվա ընթացքում սպասարկվում է 1 մլն բարրել նավթ՝ 20 տարի է¹⁰: Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազատարը (980 կմ) գործարկվեց 2007թ. և ունի տարեկան 20 մլրդ մ³ գազ տեղափոխելու հնարավորություն¹¹: էներգետիկ կոնստեքստում ամենախոշոր ծրագիրը Տրանսանատոլական գազային խողովակաշարն է, որի մասին հայտարարվեց 2011թ.-ին¹²: Եռակողմ հարաբերություններում շատ կարևորվեց 2007թ. նախաձեռնված Կարս-Ախալքալաք-Թբիլիսի-Բաքու երկաթգծի կառուցումը, որը կապում է Եվրոպան, Կովկասը և Ասիան¹³: Թուրքիայի համար այս էներգետիկ ու տրանսպորտային ծրագրերը մեծ հնարավորություններ են որոշակի կախվածության մեջ պահել Արևմուտքին:

Ադրբեյջանի և Թուրքիայի հարաբերություններում կարևոր դերակատարում ունի փոխադարձ քաղաքական աջակցությունը՝ Թուրքիան Ադրբեյջանին՝ Լեռնային Ղարաբաղի հարցում, Ադրբեյջանը Թուրքիային՝ Հայոց ցեղասպանության հետ կապված, կիպրոսական և այլ հարցերում¹⁴: Առկա է լուրջ համագործակցություն անվտանգային-ռազմական հարցերում: Ադրբեյջանի՝ ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության խորացման հարցում Թուրքիան մեծ դերակատարում ունի: Իրականացվում

⁸ Տե՛ս M. R. Goudarzi, A. B. Lashaki, S. F. M. Lakani, Turkish Foreign Policy in South Caucasus and Its Impact in Iran-Azerbaijan Relationship, Journal of Politics and Law; Vol. 8, No. 1; 2015, <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/jpl/article/viewFile/44378/24875>

⁹ Տե՛ս Стратегия транспортировки энергетических ресурсов, http://www.azerbaijans.com/content_1030_ru.html

¹⁰ Տե՛ս A.A. Гурьев, Геополитический ракурс нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/19-06-05.htm>

¹¹ Տե՛ս Baku-Tbilisi-Erzurum Gas Pipeline, <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-tbilisi-erzurum-gas-pipeline>

¹² Տե՛ս Turkey's ambitions in the South Caucasus, 01.06.2013, http://www.turkishreview.org/reports/turkey-s-ambitions-in-the-south-caucasus_540458

¹³ Տե՛ս Ս. Բալասանով, Վրաստան-Ադրբեյջան. Երկկողմ կախվածություն, 08.05.13, <http://www.aysor.am/am/news/2013/05/08/georgia-azerbaijan-1/609612>

¹⁴ Տե՛ս P. M. Тугарбекова, Политика Турции в отношении стран постсоветского пространства, стр. 30

տեղահանված թուրք-մեսխեթների Վրաստան վերադարձի հարցի չլուծման հետ²⁰։ Չնայած այս խնդիրների առկայությանը՝ երկու պետությունների համար էլ կարևոր են բարիդրացիական հարաբերությունները։ Վրաստանը Թուրքիայի համար մուտքի միջանցք է դեպի Անդրկովկաս և Կենտրոնական Ասիա, հետևաբար և Վրաստանի հետ համագործակցային հարաբերությունների զարգացումը Թուրքիայի անդրկովկասյան քաղաքականության կարևորագույն լծակն է։ Թե՛ Վրաստանում, թե՛ Ադրբեջանում ազդեցության մեծացման համար Թուրքիան կիրառում է «փափուկ ուժ»՝ այս երկրներում իրականացնելով կրոնական, մշակութային, սոցիալական, տնտեսական հատուկ քաղաքականություն։ Արդի թուրքական քաղաքականությունը բնութագրվում է «ապառազմականացման», «տնտեսականացման» արտաքին քաղաքականություն տերմիններով²¹։

Անդրկովկասում Թուրքիայի նպատակների նվաճմանն ու ազդեցության մեծացմանը խոչընդոտում են Թուրքիա-Հայաստան լարված հարաբերությունները։ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Թուրքիան ճանաչեց ՀՀ անկախությունը, հաստատեց դիվանագիտական հարաբերություններ, բայց 1993թ. Ադրբեջանին համերաշխություն հայտնելով Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հարցում, փակեց Հայաստանի հետ սահմաններն ու կասեցրեց դիվանագիտական հարաբերությունները²²։ Երկու պետությունների հարաբերությունների լարվածության հիմնական պատճառները Թուրքիայի աջակցությունն է Ադրբեջանին ԼՂ հակամարտության հարցում, Թուրքիայի ժխտողականությունը 1915թ. Օսմանյան կայսրության տիրապետության տակ հայերի նկատմամբ իրականացրած ցեղասպանության նկատմամբ։ 2008թ. ՀՀ-ի կողմից նախաձեռնված «ֆուտբոլային դիվանագիտության» ու փոխադարձ այցելությունների շրջանակներում Հայաստան-Թուրքիա հարաբերություններում լարվածության թուլացում նկատվեց։ 2009թ. հոկտեմբերի 10-ին Ցյուրիխում ստորագրվեցին հայ-թուրքական արձանագրություններ՝ ուղղված հարաբերությունների նորմալացմանը։ Ադրբեջանական գործոնի ազդեցության ներքո Թուրքիան իբրև հարաբերությունների կարգավորման նախապայման առաջ քաշեց Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման խնդիրն՝ այդպիսով ձախողելով արձանագրությունները²³։ Թեև փակ սահմանի առկայությանը՝ Թուրքիան Հայաստանի

²⁰ St' u J. Bartlett, N. Samvelidze, Turkey and the South Caucasus: Prospects and Challenges for Cooperation, 25.10.2013, http://www.hazar.org/blogdetail/blog/turkey_and_the_south_caucasus_prospects_and_challenges_for_cooperation_908.aspx

²¹ St' u Г. Евгения, Политика Турции на Кавказе и в Центральной Азии в постсоветский период, Центральной Азии и Кавказ, Том 14, выпуск 3, 2011, стр.167, <http://cyberleninka.ru/article/n/politika-turtsii-na-kavkaze-i-v-tsentralnoy-azii-v-postsovetskiy-period>

²² St' u B. Balci, Strengths and Constraints of Turkish Policy in the South Caucasus, 18.06.2014, <http://carnegieendowment.org/2014/06/18/strengths-and-constraints-of-turkish-policy-in-south-caucasus>

²³ St' u B. Gültekin, Turkey's Interest and Strategies in the South Caucasus, Economic Policy Research Foundation of Turkey, 2012, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1336992403-3.Turkey___s_Interest_and_Strategies_in_the_South_Caucasus.pdf

հինգերորդ առևտրային գործընկերն է: Առևտուրն իրականացվում է Վրաստանի տարածքի միջոցով, և տարեկան առևտրաշրջանառությունը կազմում է 200 մլն դոլար²⁴: Թուրքիայի համար Հայաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորումը կարող էր լինել տարածաշրջանում նպատակային քաղաքականության իրականացման ևս մեծ լծակ:

Այսպիսով, Թուրքիան Անդրկովկասում ունենալով բազմազան շահեր ու ձգտելով դրանց բավարարմանը, վարում է հնարավորինս պրագմատիկ քաղաքականություն: Մասնավորապես հաստատում է համագործակցային հարաբերություններ Վրաստանի ու Ադրբեջանի հետ, ձևավորում փոխկախվածություն երկկողմ հարաբերությունների բազմազան ոլորտներում, ինչպես նաև դիտարկում Հայաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորման հնարավորությունները: Նման քաղաքականության վարումը հանդես է գալիս իբրև միջոց՝ տարածաշրջանում նպատակային քաղաքականության վարման հնարավորությունների մեծացման ու լծակների ձեռքբերման համար, որպես վերջնական նպատակ ունենալով տարածաշրջանում ազդեցության հաստատումը: Այս տարածաշրջանում Թուրքիան ունի հիմնականում համընկնող շահեր Արևմուտքի հետ, հետևաբար ստանում է Արևմուտքի որոշակի աջակցությունը տարածաշրջանային քաղաքականություն վարելիս՝ միաժամանակ փորձելով հակասություններ ու բախումներ չունենալ տարածաշրջանով հետաքրքրված այլ կողմերի հետ:

РЫЧАГИ ЗАКАВКАЗСКОЙ ПОЛИТИКИ ТУРЦИИ- ЗАРУИ ЗАКАРЯН- Цель статьи: показать цель, сущность, интересы политики, проводимой Турцией в Закавказье. Заинтересованность Турции по большей части обусловлена геополитической и геостратегической важностью. Закавказье по-прежнему остается приоритетным направлением, в котором Турция стремится максимально следовать критериям европейской модели поведения и одновременно укреплять свои позиции.

Задача статьи: выявить мозаику сложных отношений в Южном Кавказе, детально представить ситуацию, барьеры и проблемы в регионе, а также видение Турции в их отношении.

В ходе исследования были использованы исторические и правовые аналитические материалы, а также интервью и статьи государственных должностных лиц Арцаха.

Ключевые выводы, полученные в результате исследования: Турция заинтересована в укреплении позиций в регионе, поэтому она принимает участие в важнейших региональных программах, в частности в сфере энергетики, приобретая рычаги влияния на Запад. В плане внешней политики Турция считает особенно важным

²⁴ Si' u T. De Waal, Armenia and Turkey: bridging the gap, Carnegie, Endowment for international peace, Policy brief, 2010, p. 3

принцип «0 проблем с соседями», цель которого – нормализация и урегулирование отношений с соседями. Одним из принципов новой политики Турции является многовекторность и сбалансированность, что оказывает существенное влияние на политику Турции в Южном Кавказе.

Ключевые слова: региональная геополитика, региональная безопасность, азербайджано-карабахский конфликт, геополитика Южного Кавказа, столкновение интересов, энергетические ресурсы.

THE LEVERAGE OF TURKEY'S TRANSCAUCASIAN POLICY- ZARUHI ZAQARYAN- *The purpose of this article is to show the goal, nature, interests of Turkey's policy in Transcaucasia. Turkey's interest is mainly conditioned with the geopolitical and geo-strategic importance of the region. Transcaucasia remains the main direction where Turkey strives to follow the European standards of behavior simultaneously strengthening its position.*

The task of the article is to reveal the mosaic of complex relations in the South Caucasus, present in details the situation, obstacles and problems existing in the region and Turkey's vision regarding them.

During the research, various historical and legal materials were analyzed, as well as interviews and articles of public figures of Artsakh were used.

Important conclusions of the study are as follows: Turkey is concerned in strengthening its positions in the region. For that reason it participates in significant regional projects, particularly, in energetic projects, getting leverage over the West. For its foreign policy, Turkey highlights especially “the principle of 0 problems with the neighbors” aimed at normalization of relations with its neighbors. Among the new political principles of Turkey is conducting “multi-faceted and balanced policy” which has a serious influence on Turkey's Transcaucasian policy.

Key words: *Regional Security, Azerbaijani-Karabagh Conflict, South Caucasian Geopolitics, Conflict of Interest, Energy Resources.*